

УДК 621.313.33

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЖИМІВ РОБОТИ ОДНОФАЗНОГО АВТОНОМНОГО АСИНХРОННОГО ГЕНЕРАТОРА

Макаревич С.С., к.т.н.

Національний університет біоресурсів і природокористування України
Телефон: 044-527-87-29

Анотація – розглянуто основні теоретичні положення та фізичні процеси однофазної компенсованої асинхронної машини в режимі генератора.

Ключові слова: однофазний конденсаторний двигун, принцип оберненості, автономний однофазний компенсований генератор, внутрішня ємнісна компенсація.

Постановка проблеми. Реалізація ідеї у застосуванні в автономній системі електроживлення однофазного асинхронного генератора викликала необхідність аналізу процесу сумісної роботи з асинхронним короткозамкненим двигуном. Процес запуску та роботи асинхронного генератора на асинхронний двигун ускладнюється загальним недоліком цих машин [1], необхідністю джерела реактивної потужності для їх збудження та специфічними умовами забезпечення стійкої сумісної роботи.

Аналіз останніх досліджень. Відомо [1], що однофазний конденсаторний асинхронний двигун, у якому просторово зміщені у пазах осердя статора дві робочі обмотки під кутом 90° між ними і включені в однофазну електричну живлячу мережу змінного струму по схемі поворотного автотрансформатора (АТ) на електричну ємність, при визначеній величині якої струми обмоток зсунуті між собою по фазі і в часі на 90° , створюючи магнітне поле, обертаються зі швидкістю

$$\omega = \frac{2\pi f}{p}.$$

Така система електричних струмів є двофазною. Завдяки просторовому зміщенню на 90° двох обмоток статора і включенні їх по схемі поворотного АТ на електричну ємність, як фазозсунутий елемент, відбувається перетворення однофазного кола у двофазну систему, або у загальному вигляді подвоєнням числа фаз. Обертове магнітне поле, перетинаючи обмотку ротора (найчастіше прийнятий найбільш прос-

тий короткозамкнений ротор), індукує у ній ЕРС і струм, взаємодія якого з полем статора створює обертовий момент. Машина працює у режимі асинхронного електродвигуна зі швидкістю $\omega < \omega_0$, при ковзанні $S = \frac{\omega_0 - \omega}{\omega_0}$ у межах $0 \leq S \leq 1$. При цьому одна з обмоток статора

включена на напругу $\dot{U}$ живлячої мережі і являється основною, головною і первинною обмоткою АТ, послідовно з'єднаною з електричною ємністю C_Δ , просторово зміщеною відносно головної обмотки на 90° , у режимі двигуна проти напрямку обертання магнітного поля (рис.1).

включена на напругу $\dot{U}$ живлячої мережі і являється основною, головною і первинною обмоткою АТ, послідовно з'єднаною з електричною ємністю C_Δ , просторово зміщеною відносно головної обмотки на 90° , у режимі двигуна проти напрямку обертання магнітного поля (рис.1).

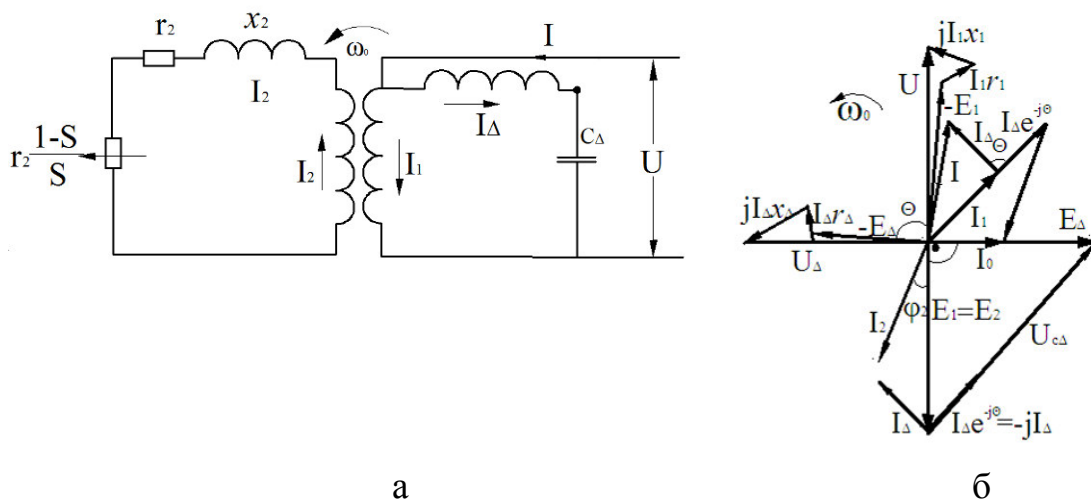

Рис. 1. Принципова електрична схема однофазного асинхронного двигуна (а) і векторна діаграма (б).

У відповідності з принципом оберненості будь яка електрична машина, у тому числі і однофазна асинхронна, може працювати у режимі двигуна і генератора. Проте однофазна конденсаторна машина з просторовим зміщенням на 90° одна відносно одної обмотки статора, відома як електродвигун, у якому вторинна обмотка АТ, з ємністю у колі, зсунута відносно первинної проти напрямку руху машини і її обертового магнітного поля і у режимі двигуна.

Обертове магнітне поле статора (рис.1) індукує в обмотках ЕРС, причому ЕРС $\dot{E}_\Delta$ вторинної обмотки АТ випереджає ЕРС $\dot{E}_1$ основної обмотки на кут $\Theta = 90^\circ$, тому $\dot{E}_\Delta = \dot{E}_1 e^{j\Theta} = j\dot{E}_1$. Напруга на виході АТ без урахування спаду напруги в обмотках дорівнює:

$$\dot{U}_{c\Delta} = \dot{U} - \dot{U}_\Delta, \tag{1}$$

де $\dot{U} = -\dot{E}_1 + \dot{I}z_1 \approx -\dot{E}_1$ – напруга живлячої мережі,

$\dot{U}_\Delta = -\dot{E}_\Delta + \dot{I}_\Delta z_\Delta \approx -\dot{E}_\Delta$ – напруга вторинної обмотки,

$z_1 = z_\Delta = r_\Delta + jx_\Delta$ – власні опори обмоток статора – основної W_1 та додаткової W_Δ , при числах витків $W_1 = W_\Delta$. Струм ємності C_Δ у колі вторинної обмотки АТ дорівнює:

$$\dot{I}_\Delta = \frac{\dot{U}_{c\Delta}}{-jx_{c\Delta}}, \quad (2)$$

де $x_{c\Delta} = \frac{1}{\omega C}$ – величина опору ємності C_Δ .

$\omega = 2\pi f$ – швидкість обертання,

f – частота живлячої мережі напругою U .

Намагнічуючий струм машини визначається як

$$\dot{I}_0 = \dot{I}_1 + \dot{I}_\Delta e^{-j\theta} + \dot{I}_2, \quad (3)$$

де $\dot{I}_1$ – струм основної обмотки,

$\dot{I}_\Delta e^{-j\theta} = -j\dot{I}_\Delta$ – струм додаткової обмотки, просторово приведеної до струму основної обмотки,

$\dot{I}_2$ – робочий струм ротора при прийнятому навантаженні двигуна з ковзанням $0 \leq S \leq 1$,

$\dot{I} = \dot{I}_1 + \dot{I}_\Delta$ – загальний струм двигуна.

У режимі двигуна з приведенням його вторинної обмотки до нерухомої основної обмотки статора ЕРС $\dot{E}_1$ основної обмотки статора і $\dot{E}_2$ обмотки ротора визначається як

$$\dot{E}_1 = \dot{E}_2 = -jx_m \dot{I}_0, \quad (4)$$

де x_m – реактивний опір намагнічуючого контуру двигуна.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Особливістю переводу однофазної конденсаторної асинхронної машини з режиму двигуна в режим генератора є створення приводним двигуном швидкості обертання ω вала ротора машини більше швидкості ω_0 обертання магнітного поля, $\omega > \omega_0$ (при незмінному напрямку обертання ротора у режимі двигуна) при одночасній зміні на протилежне просторове положення додаткової (вторинної) обмотки АТ, зсувом відносно основної обмотки на 90° у напрямку обертання машини. Вище зазначене переключення потребує попереднього відключення машини від живлячої мережі, що виключає на практиці переведення однофазної конденсаторної машини в генераторний режим без відключення від мережі живлення [2]. Проте в автономному режимі, при попередньому налаштуванні просторового положення обмоток статора і включенні по схемі поворотного АТ на електричну ємність C_Δ , з обертанням від приводного двигуна, робота однофазної конденсаторної машини в генераторному режимі не викликає ускладнень.

Основні матеріали дослідження (основна частина). Аналогами схем автономних однофазних конденсаторних асинхронних генераторів (рис.2 і 3) є відповідно [3] та [4]. Відмінними особливостями запропонованого варіанту по рис. 2 та рис.3 відносно представлених аналогів є: 1) різні числа фаз в устаткуванні і призначенні схем (в однофазній конденсаторній машині для створення обертового магнітного поля при подвоєнні числа фаз; пускового обертового моменту, при фазозсунутому варіанті у вигляді електричної ємності), 2) у трифазних аналогах просторове зміщення між собою обмоток статора і включення їх по схемі поворотного АТ на електричну ємність створює ефект внутрішньої ємнісної компенсації реактивної потужності з активним впливом на зміни властивостей компенсованих асинхронних машин з підвищенням енергетичної ефективності, 3) величина кута просторового зсуву обмоток статора однієї відносно другої по схемах аналога ($\Theta = 30^\circ$ при $m = 3$) і запропонованого устаткування ($\Theta = 90^\circ$ при $m = 1$) відрізняється і залежить від числа фаз, $\Theta = \frac{\pi}{2m} = \frac{90^\circ}{m}$ при різному вихідному числі фаз устаткування $m = 3$ у трифазних аналогах і $m = 1$ у запропонованому варіанті подвоєння ($m' = 2m$) і фазних зон обмоток ($m'' = 2m'$) призводить відповідно до чисел фаз і фазних зон $m' = 6$, $m' = 12$ та $m' = 2$, $m'' = 4$.

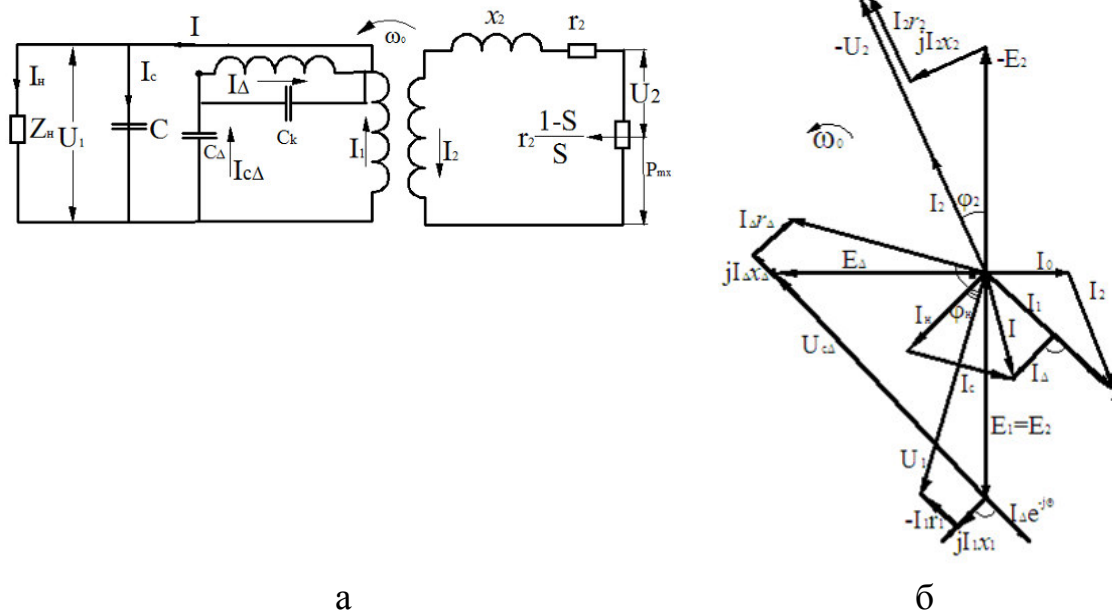

Рис. 2. Принципова схема (а) і векторна діаграма (б) автономного однофазного конденсаторного асинхронного генератора при роботі на статичне навантаження з опором Z_n .

Призначення електричних ємностей у генераторному режимі запропонованого варіанту і трифазних аналогів практично однакова, за винятком подвоєння числа фаз. Ємності забезпечують живлення асин-

хронних машин реактивною потужністю для збудження їх магнітного поля.

Аналогічно принципівим електричним схемам фази і більшості однакових функціональних властивостей трифазних компенсованих асинхронних машин є однофазні конденсаторні асинхронні машини (ОКАМ), а саме, однофазний компенсований автономний асинхронний генератор (ОКААГ). По схемі рис. 2а ОКААГ працює на статичне індуктивно-активне навантаження з опором $Z_n = R_n + jX_n$. Генератор, обертається на валу ротора від приводного двигуна, що має ємнісне самозбудження (при наявності залишкового магнетизму у сталі ротора) і зовнішньої електричної ємності C , реактивна потужність йде на збудження генератора, тобто на створення основного магнітного поля і поля розсіювання) та компенсацію реактивної потужності індуктивного характеру навантаження. Додаткова ємність C_Δ у колі вторинної обмотки АТ відіграє роль фазозсунутого устаткування при подвоєнні числа фаз для створення обертового поля і додаткового ємнісного збудження. По векторній діаграмі рис. 2б ємнісний струм $\dot{I}_\Delta = \frac{\dot{U}_{c\Delta}}{-jx_{c\Delta}}$

на виході АТ по відношенню до загальної напруги генератора $\dot{U}_1 = \dot{E}_1 - \dot{I}_{z1}$ є ємнісно-активним. Тобто вторинна обмотка W_Δ поворотного АТ є суміщеною – робочою по активному навантаженню машини і компенсованою по її ємнісній частині. Основна обмотка W_1 , як і в звичайному асинхронному генераторі є індуктивно-активною за потужністю.

Зі зростанням навантаження генератора активний струм додаткової обмотки дещо збільшує ємнісно-активний струм $\dot{I}_\Delta$, напругу на виході АТ $\dot{U}_\Delta = -jx_{c\Delta} \cdot \dot{I}_\Delta \approx \dot{E}_\Delta - \dot{E}_1$ та виробіток реактивної потужності $Q_{c\Delta} = I_\Delta^2 x_{c\Delta}$ ємністю C_Δ . При цьому збільшення індуктивно-активного навантаження потребує компенсації індуктивної частини та виробітку ємнісної потужності від загальної ємності C . За рахунок цього знижується частина реактивної потужності для збудження генератора. Частково відбувається розмагнічування генератора, зменшується ЕРС і вихідна напруга U_1 , що призводить до зниження виробітку реактивної потужності ємністю C . Навіть при незначному збільшенні виробітку реактивної потужності ємністю C_Δ загальний виробіток її знижується, що призводить до значного зменшення вихідної напруги генератора U_1 і частоти f з ростом навантаження. При збільшенні навантаження ($\cos \varphi_n \approx 0,8$) від холостого ходу до номінального, номінальна напруга знижується на 15-20%, що є неприпустимим для електроустановок. Особливо складно протікають динамічні про-

цеси в автономному асинхронному генераторі. Наприклад, при пуску асинхронного двигуна сумірної потужності необхідно збільшити ємність у 4-5 разів у порівнянні з номінальним режимом. Для усунення вище наведеного недоліку застосовують ступінчасте (плавне) регулювання загальної ємності C , підмагнічування спинки осердя статора генератора постійним струмом і т.д. Але такі способи ускладнюють і здорожують установку. Окрім того, при загальній ємності C для збудження генератора і компенсації реактивної потужності навантаження у послідовному колі фази автономної установки можуть виникати ферорезонансні явища з неоднозначними накладами струмів і напруг, розмагнічуванням і перемагнічуванням магнітопроводів електричних машин, з неможливістю сумісної роботи.

У запропонованому устаткуванні автономного генератора (рис. 3) з метою стабілізації вихідної напруги і частоти при зростанні навантаження, виключені ферорезонансні явища у послідовному колі ємності C і нелінійних реактивних опорів асинхронного генератора, приймається поділ ємнісного збудження генератора і споживача.

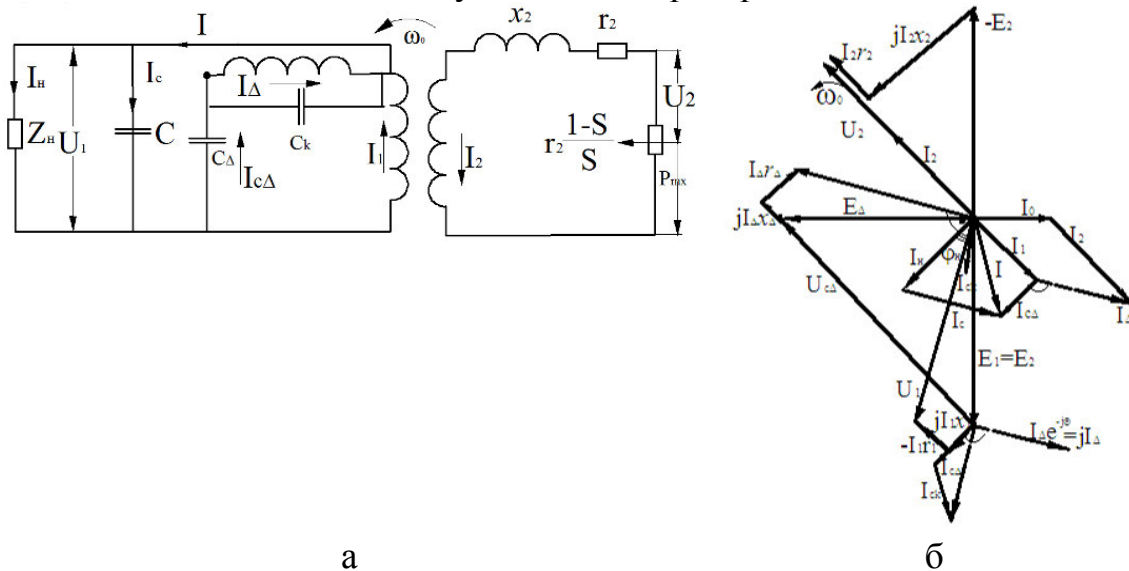

Рис. 3. Принципова схема (а) і векторна діаграма (б) автономного однофазного конденсаторного асинхронного генератора з подвійним ємнісним збудженням.

Зокрема, зовнішня ємність C на виході генератора призначена для компенсації реактивної потужності споживача, збудження для генератора здійснює внутрішнє ємнісне збудження за допомогою двох ємностей: C_{Δ} – включається на виході поворотного АТ схеми його обмотки статора, просторово зміщеного між собою на кут $\Theta = 90^\circ$, а C_k – шунтує вторинну обмотку АТ.

Зі збільшенням навантаження однофазного компенсованого автономного асинхронного генератора (ОКААГ) (рис.3а) зростає активний

струм, що призводить до збільшення величин струмів $\dot{I}_1$ та $\dot{I}_\Delta$ робочих обмоток. При цьому зростання ємнісно-активного струму $\dot{I}_\Delta$ вторинного кола АТ призводить до збільшення напруги $\dot{U}_{c\Delta}$ на вихідній ємності C_Δ та $\dot{U}_\Delta$ на додатковій внутрішній обмотці АТ. Незначне зростання напруги $\dot{U}_{c\Delta} = jx_{c\Delta}\dot{I}_\Delta$ на малому по величині ємнісному опорі $x_{c\Delta}$, послідовному з додатковою обмоткою W_Δ , призводить до невеликого збільшення ємнісної потужності $Q_{c\Delta} = jx_{c\Delta}\dot{I}_\Delta^2$, що в свою чергу дещо підмагнічує генератор, але недостатньо для збереження рівня напруги (зовнішні характеристики C , C_Δ (рис.4)).

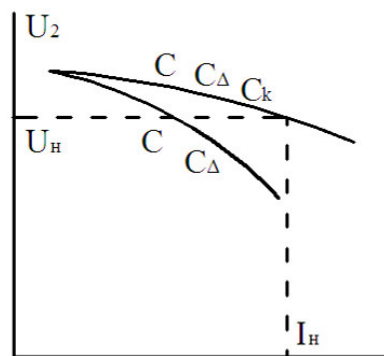

Рис. 4. Зовнішні характеристики однофазних компенсованих автономних асинхронних генераторів.

Додаткова ємність C_k (рис. 3а) шунтує додаткову обмотку W_Δ вторинного кола АТ. При роботі навантаження генератора, відбувається збільшення ємнісно-активного струму $\dot{I}_\Delta$, у колі вторинної обмотки W_Δ зростає напруга $\dot{U}_\Delta$, ємнісний струм $\dot{I}_{ck} = \frac{\dot{U}_\Delta}{-jx_{ck}}$. Відбувається виробіток реактивної потужності $Q_{ck} = jx_{ck}\dot{I}_\Delta^2$. На відміну від малої величини реактивної потужності послідовної у схемі вторинної обмотки АТ ємності C_Δ , струм $\dot{I}_{ck}$, що паралельний ємності C_k , може забезпечити виробіток реактивної потужності Q_{ck} , достатньої для компенсації розмагнічуючої дії навантаження у процесі зростання. Зовнішня характеристика генератора жорстка (рис.4) зі спадом напруги на 5% при збільшенні навантаження від холостого ходу до номінального.

Векторна діаграма (рис. 3б) ілюструє дію фізичних процесів в ОКААГ. При цьому, на відміну від діаграми (рис. 2б) у генераторі з подвійним внутрішнім ємнісним збудженням (C_Δ , C_k) струм ємності

C_k , перетинаючи обмотку W_Δ , збільшує струм $\dot{I}_\Delta = \dot{I}_{c\Delta} + \dot{I}_{ck}$, де струм ємності C_Δ дорівнює $\dot{I}_\Delta = \frac{\dot{U}_{c\Delta}}{-jx_{c\Delta}}$. Намагнічуючий струм генератора визначається як

$$\dot{I}_0 = \dot{I}_1 + \dot{I}_\Delta e^{-j\Theta} + \dot{I}_2 = \dot{I}_1 - j\dot{I}_\Delta + \dot{I}_2, \quad (5)$$

де $\dot{I} = \dot{I}_1 + \dot{I}_{c\Delta} = \dot{I}_n + \dot{I}_c$ – загальний струм генератора,

$\dot{I}_1 + \dot{I}_\Delta$ – сума струмів паралельних віток обмоток,

$\dot{I}_n + \dot{I}_c$ – сума струмів навантаження і загальної ємності C .

Висновки. При визначенні величин ємностей C_Δ , C_k , генератор отримує повне внутрішнє ємнісне збудження, а вплив зовнішньої ємності C обмежується лише тільки компенсацією реактивної потужності навантаження.

Навантаження з шунтуючою ємністю C відносно генератора складають загальний навантажувальний активний опір, що виключає ферорезонансні явища в автономній системі електроживлення з компенсованим асинхронним генератором.

Однофазний автономний асинхронний генератор з короткозамкненим ротором та однофазною обмоткою статора з подвійним внутрішнім ємнісним збудженням може застосовуватися у якості джерела живлення однофазним змінним струмом для ручного інструменту, наприклад, електрозварювального апарату та інших однофазних електроустановок.

Список використаних джерел.

1. Вольдек А. И. Электрические машин. / А. И. Вольдек. – Л.: Энергия, 1978. – 832с.
2. Компенсовані асинхронні машини: монографія / В. І. Мішин, В. В. Каплун, Р. М. Чуєнко, С. С. Макаревич, В. В. Гаврилюк] – К. : КНУТД, 2012. – 220с.
3. Пат. 83730 Україна, МПК H02K 17/00. Автономний асинхронний генератор / Мішин В. І., Каплун В. В., Козирський В. В., Кулинич А. М., Макаревич С. С. ; заявник і власник Національний аграрний університет. – № а200610561 ; заявл. 05.10.06 ; опубл. 11.08.08, Бюл. № 15.
4. Пат. 89884 Україна, МПК H02K 17/00 H02K 17/42. Автономний асинхронний генератор / Мішин В. І., Каплун В. В., Козирський В. В., Макаревич С. С. ; заявник і власник Національний аграрний університет. – № а200809091; заявл. 11.07.08 ; опубл. 10.03.10, Бюл. № 5.)

ИССЛЕДОВАНИЕ РЕЖИМОВ РАБОТЫ ОДНОФАЗНОГО АВТОНОМНОГО АСИНХРОННОГО ГЕНЕРАТОРА

Макаревич С.С.

Аннотация – в статье изложены основные теоретические подходы и физические процессы однофазного компенсированного автономного асинхронного генератора.

THE RESEARCH OPERATING MODES OF SINGLE-PHASE AUTONOMOUS ASYNCHRONOUS GENERATOR

S. Makarevich

Summary

The main theoretical position and physical processes compensated single-phase asynchronous machine in generator mode were conceived.